

# Vogels en mensen nader tot elkaar

*Hugh Gallacher*

Gegeven het feit dat wij mensen, biologisch gezien, zoogdieren zijn, en gegeven het feit dat vogels, evolutionair gezien, voortkomen uit reuzenreptielen (elkaars gezworen vijanden!), is het opmerkelijk dat zoveel mensen überhaupt van vogels houden. Ik heb maar één keer iemand ontmoet die van vogels – met hun hoornachtige, onaaibare veren – ronduit een afkeer had. En Hitchcock moest zelfs heel veel moeite doen en menig cinematografisch kunststukje uithalen om de kijkers van zijn film 'The Birds' tot enig griezelen te bewegen.

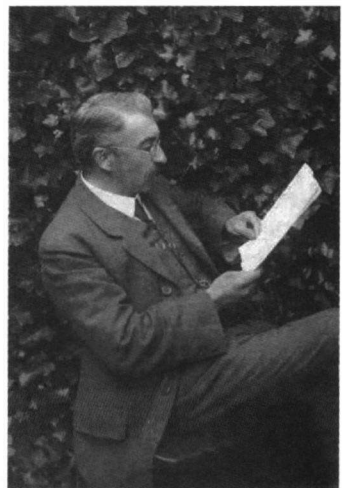
Niet alleen vinden bijna alle mensen vogels leuk, er is de laatste decennia zelfs sprake van een ongekend hoge vlucht die de liefde voor vogels heeft genomen. Daar heb ik twee sterke aanwijzingen voor. In de eerste plaats het aantal leden van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Vogels: tussen 1899 (het jaar van oprichting) en 1975 beweegt het ledental zich in een lichtelijk – maar absoluut niet spectaculair – omhoog kruipende richting, al die tijd ruim onder de 15.000 blijvend, maar plotseling, in 1975, slaat de relaxte lijn om in een woeste meetkundige reeks die in 1998 de 140.000 passeert. Natuurlijk heeft die ledenexplosie veel te maken met de professionalisering van het bureau van Vogelbescherming Nederland, het tijdschrift 'De Lepelaar' (in 1976 als publieksmedium de oorspronkelijke ledennieuwsbrief ontstegen; sinds 1981 heet het 'Vogels') en de gouden hand van directeur Siegfried Woldhek die in zijn

periode het ledental al zag verdubbelen. Maar je zou ook kunnen zeggen: Vogelbescherming heeft de laatste drie decennia handig ingespeeld op de kansen die de geest van de tijd haar geboden heeft.

Een tweede aanwijzing voor het feit dat er sinds de tweede helft van de jaren zeventig iets moois gebeurd is tussen vogels en mensen, ontleen ik aan mijn eigen ervaringen. In mijn middelbare-schooltijd ben ik een verwoed vogelaar geworden. Iedere vrije woensdagmiddag was ik te vinden aan de oevers van Het Gooi in Nootdorp, waar ik de vogels op en rond deze zandwinningsplas inventariseerde. Ik zag er mijn eerste Visarend! Het was mij op school al opgevallen dat dit echter niet bepaald een vrijetijdsbesteding was waarmee ik bij mijn mede-teenagers veel eer inlegde. Dat werd nog helderder toen ik in 1965 ging studeren: dat ik vogelaar was, kon ik maar beter helemaal niet



**Dr. Jac. P. Thijssse.**  
Bron: Wikipedia/  
Heimans en Thijssse  
Stichting.



**E. Heimans.**  
Bron:  
Wikipedia/  
Heimans en  
Thijssse  
Stichting.



Prof. dr. K.H. Voous.  
Foto: Jaap Taapken.



Dr. Ir. H.N. Kluijver.  
Foto: Archief het  
Vogeljaar.

vertellen in de studentenkring, uit angst voor eeuwige hoon. Maar een jaar of tien later – ik was net aan mijn eerste baan begonnen – durfde ik mijn collega's wel te vertellen dat ik geïnteresseerd was in vogels, dat ik in de redactie zat van het tijdschrift *Natura*, dat ik *Kritisch Fauna-beheer* had helpen oprichten. Enig bewonderend gemompel was mijn deel en mijn vrouw was er zelfs fier op! Sedertdien, zo merkte ik, kon ik er wel op bruiloften en partijen goede sier mee maken als ik zo langs mijn neus opmerkte een vogelaar te zijn. Vogelaar zijn was salonfähig geworden.

### **Wat is er toch gebeurd in de maatschappij?**

Alvorens deze vraag te beantwoorden, moet ik even 'een terzijde' behandelen. Wie vogels bestudeert, houdt van vogels. En wie van vogels houdt, wil ze ook beschermen. Dat gaat naadloos in elkaar over. Ik zal daarom in het hiernavolgende deze te onderscheiden, maar niet te scheiden activiteiten, in één beschouwing betrekken en ze aanduiden met één term: vogelaar-zijn.

Tegen het eind van de negentiende eeuw – we spreken over de periode waarin de romantiek aandacht vraagt voor het sublieme van de natuur, maar ook waarin industrialisering het landschap begint aan te tasten – vinden drie groepen mensen elkaar in hun gezamenlijke bezorgdheid over de vogels: dames-dierenbeschermers, ornithologen-verzamelaars en volks-

opvoeders. Dit is de tijd van de beruchte 'sterftjesmoord' en het zijn de drie genoemde gezelschappen – meer nog: de denkrichtingen, de maatschappelijke beweging die zij representeren – wier samenvoeging tot een uitzonderlijk krachtig mengsel leidt dat tot op de dag van vandaag doorwerkt. Je kunt vogelend Nederland niet begrijpen – de actuele discussies, de huidige controversen – als je dat drievoudige mengsel niet kent. Daar zijn op de eerste plaats de adellijke dames die de dienst uitmaakten in het eerste bestuur van *Vogelbescherming*. Zij beloofden elkaar plechtig geen veren op de hoed te zullen dragen van andere dan gekweekte vogels en geen andere dan gekweekte vogels op tafel te zullen serveren. De dames vertegenwoordigden de ethische denkrichting en hoefden niet te weten of vogels ook nog ergens nuttig (of schadelijk!) voor waren. Vogels hoorden niet op hoed of tafel. Zij geloofden in wat wij tegenwoordig noemen: de 'intrinsieke waarde' en stonden 'individubescherming' voor. De tweede groep – niet groot van aantal, maar wel van invloed – werd aangevoerd door dr. Jac. P. Thijsse en telde voorts E. Heimans en in hun beider kielzog de latere schrijvende, fotograferende en lezingen-gevende vogelpopulariseerders. Zij bekenden zich tot de beweging van de volksoepvoeders en streefden met hun educatieve activiteiten naar bevordering van wat tegenwoordig heet: de 'kwaliteit van de leefomgeving'. Voor hen stond de

mens centraal.

De derde categorie wordt gevormd door de vogelkundigen. Sommigen van hen – denk aan Brouwer, Kluijver en de latere Voous en Klomp – waren wetenschappelijk gevormd. Zij agendeerden de stelling, dat met name insectenetende vogels nuttig waren voor land- en bosbouw en om die reden beschermd moesten worden. Ook tegenwoordig hoor je deze utiliteitsargumentatie nog wel (bijvoorbeeld als iemand opmerkt dat het snel verdwijnende tropische regenwoud een vindplaats is van nog onbekende geneeskrachtige kruiden). De vogelkundigen plaatsen soortbescherming vóór individubescherming en dit gedachtengoed gaat terug tot de grote achttiende-eeuwse welvarende verzamelaars en bezitters van natuurhistorische en kunstkabinetten. De Amsterdamse apotheker Albertus Seba was er zo één. Hij verkocht voor heel veel geld zijn verzameling aan de Russische tsaar en... begon opnieuw. Ook de jagersmentaliteit – een vogel is een ‘stuk’ dat ‘verzameld’ moet worden – is niet vreemd aan deze benaderingswijze. Vergeet niet dat de bijvoorbeeld fameuze vogelschilder John James Audubon een verwoed sportjager was, die zijn leven lang alles heeft geschoten wat maar voor de loop van zijn geweer kwam.

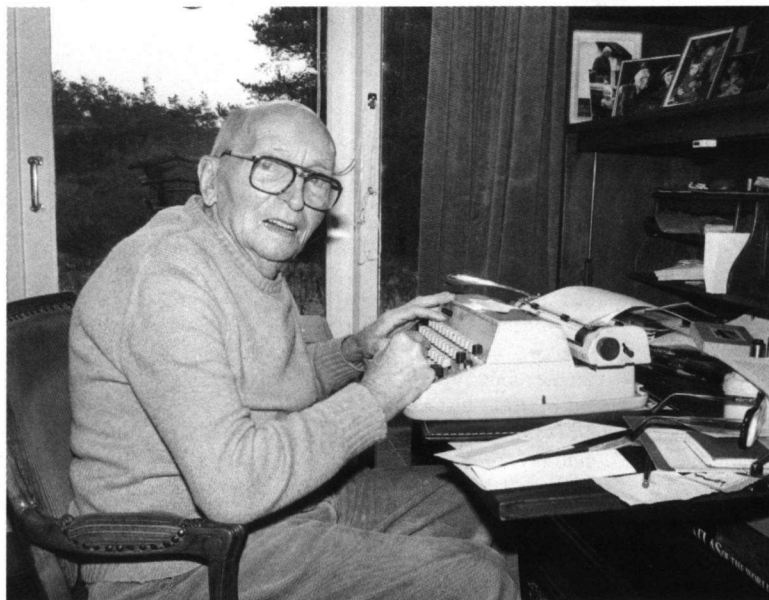
Het heterogene karakter van deze histo-

rische wortels verklaart het uithoudingsvermogen en de onverslaanbaarheid van de vogelbeschermingsbeweging. In de loop van de twintigste eeuw is de liefde voor de vogel gebleken een zogenaamd ‘dalend cultuurgoed’ te zijn: begonnen in kringen van de adel, de voorname burgerij, de wetenschap en de kunst, is vogelen een hobby geworden die nu in alle lagen van de samenleving aange troffen wordt. Wat dat betreft lijkt vogelen wel een beetje op hockey, voetbal en golf!

### **De breuklijn van 1975**

Wat verklaart de breuklijn van 1975, de transitie van een excentrieke en elitaire vrijetijdsbesteding in een volkse, breed-gedeelde stroming? Hoe komt het dat de vogel als het ware dichterbij ons is gekomen en hoe komt het dat de vogelaar zich van zijn geitenwollensokkenimago heeft kunnen ontdoen? Daar is natuurlijk allereerst de techniek die ons te hulp is geschoten: betaalbare en geavanceerde verrekijkers, camera's, maar ook internet, mobiele telefonie en automobilititeit behoren tegenwoordig tot de mogelijkheden van vrijwel iedereen. Vlak ook niet uit de invloed van natuurfilms en natuurideeën. En dan doel ik niet eens op een verschijnsel waarvan niet iedereen zich bewust is: pas wanneer je veelvuldig ‘afbeeldingen’ op het netvlies gedrukt

In het kielzog van pioniers als Heilmans en Thijssen kwamen al snel verscheidene bekende fotograferende, filmende en schrijvende natuurbeschermers die actief de ‘kwaliteit van de leefomgeving’ trachtten te bevorderen. Jan. P. Strijbos was één van hen. Op deze foto was hij negentig jaar oud.  
Foto: D.A.C van Hoorn/Archief het Vogeljaar.



krijgt, leer je waarnemen. Waarnemen is immers niet hetzelfde als kijken.

‘Waarnemen’ is gewaarwordingen gieten in een ‘format’. Je moet allereerst weten waarnaar je moet kijken om überhaupt iets waar te nemen. Zonder model, zonder format zie je alleen vormen en kleuren, maar je kunt er geen betekenis aan geven. Dat is precies wat er gebeurt als een leek onvoorbereid ‘naar vogels gaat kijken’: hij ziet wel vogels maar neemt geen soorten waar. Daarom is mijn advies aan wie meer wil weten van vogels: ga nog niet naar buiten – begin eerst plaatjes te kijken!

Wie het tijdsgewricht van de jaren zeventig van de vorige eeuw bewust heeft meegemaakt, herinnert zich ongetwijfeld nog wel de verpletterende indruk die publicaties als ‘Silent Spring’ van Rachel Carson (1962) en ‘The Limits to Growth’, het rapport van de Club van Rome (1972) hebben nagelaten. In Nederland stonden enkele ‘nieuwe Thijsses’ op: Bert Garthoff, wiens populaire radioprogramma ‘Weer of Geen Weer’ (voorloper van ‘Vroege Vogels’) aanleiding gaf tot het zogenaamde ‘Bert Garthoff effect’, de reeds eerder vermelde Siegfried Woldhek, die als begenadigd portretist en karikaturist de lieveling werd van de grachten-gordel, maar ook de aanstekelijke Nico de Haan, die nog een liefdevolle parodie door Koot en De Bie aan z’n broek heeft gekregen, en vooral ook Koos van Zomeren, die zo mooi kan schrijven over wandelingetje over de dijk. Niet dat ik

geloof dat individuele publicisten de loop van de geschiedenis kunnen veranderen, maar zij kunnen wel degelijk de kijk van hun tijdgenoten beïnvloeden – en dat is hier dan ook gebeurd.

Twee sociologische verschijnselen verdienen ten slotte nog genoemd te worden. Dat is ten eerste de toegenomen welvaart, waardoor wij allemaal meer vrije tijd kregen, die de ANWB met zijn routebeschrijvingen en paddestoelen ons leerde benutten voor tochtjes naar buiten. Ook een gevolg van de toegenomen welvaart – maar minstens evenzeer aangejaagd door de tot op heden voortdurende BTW-vrijdom op vliegtickets – is de populariteit van verre vlieggreizen. Welke vogelaar volstaat tegenwoordig nog met een bezoek aan het Lac du Der? Voor de prijs van anderhalve strippenkaart kun je tegenwoordig al naar Costa Rica! En dan is er zoiets ontstaan als de ‘belevingscultus’: vrijetijdsbesteding moet tegenwoordig actief, nee, interactief zijn, doorspekt met ‘events’. Kuieren door het bos is niet goed genoeg meer, een outdoor excursion moet liefst ’s nachts plaatsvinden en het karakter hebben van een vossenjacht. Welnu, vogelen kan voldoen aan deze nieuwe behoefte en beantwoordt zo nodig aan de gevraagde zucht naar avontuur, spanning en verrassing. Belevingscultus, goedkope vlieggreizen, vrije tijd, meeslepende boeken, natuurfilms en vogelgidsen, optische apparatuur en andere technologieën. Toevallig hebben zij allemaal in het laatste kwart



Na 1975 was vogels kijken geen excentrieke en elitaire vrijetijdsbesteding meer. Het werd geleidelijk een volkse, breedge-deelde stroming die zich in de loop der tijd ook van zijn geitenwollensokken-imago begon te ontdoen.  
Foto: Joke van Velsen.



De beschikbaarheid van betaalbare en geavanceerde verrekijkers, camera's, maar tegenwoordig ook internet, mobiele telefonie en automobiliteit behoren tegenwoordig tot de mogelijkheden van vrijwel iedereen. Door dergelijke technieken is het waarnemen sterk verbeterd. Ook is de bekendheid met vogels die zich buiten onze landsgrenzen ophouden sterk toegenomen. Op deze foto een aantal vogelaars bij Falsterbo (Zuid-Zweden) waar jaarlijks drommen vogelaars uit Europa samenkomen om de vogeltrek te bestuderen. Foto: R.A. Kole.

van de vorige eeuw hun heilzame werking uitgeoefend. Zij hebben het vogelen uit de sfeer van 'wereldvreemd' gehaald en gemaakt dat veel mensen zichzelf tegenwoordig vogelliefhebber noemen. Vraag het hun maar eens. En vraag dan gelijk of ze thuis een verrekijker hebben, dan zul je versteld staan van de positieve respons. De vogelliefhebbers kennen ons, vogelaars. Zij weten dat zij niet, maar wij wel, de Wintertaling van de Zomertaling kunnen onderscheiden. De vogelliefhebbers vinden het overigens niet erg. Daar hebben zij ons voor en daarom verlenen zij ons prestige. Zij hebben weer wat anders: zij voeren de vogels, het hele jaar door want dat mag tegenwoordig van Vogelbescherming. Ik schat dat van de negen miljoen huishoudens in Nederland zeker een kwart beschikt over een verrekijker en vetbollen ophangt. Dan hebben we het dus over 2,25 miljoen huishoudens. Dat zijn ruim viereenhalf miljoen mensen! De viereenhalf miljoen vogelliefhebbers vormen een machtig maar werkeloos legioen, zolang wij dat legioen niet aanboren.

### Mystificaties en aanbevelingen

Zo kom ik dan ten slotte op mijn aanbevelingen. Laat het legioen van de vogelliefhebbers niet in de steek. Het legioen kan jullie het maatschappelijk draagvlak verlenen dat je nodig hebt om bestuurlijke en politieke invloed te krijgen, die je weer nodig hebt om vogels of hun habitats te kunnen beschermen. Betrek het legioen bij jullie activiteiten. Maar er is meer. Geef het legioen ook de goede informatie. Wat ik bedoel is dit. Er waart momenteel door Nederland een spook dat 'wild zwijn' heet. Negenduizend lopen ervan rond en er zou maar plaats zijn voor negenhonderd stuks. Dat is onzin, zoals dierecologen ons voorhouden (Smit et al. 2007, Aarden 2007). Het berekenen van het draagvlak van een gebied is vanuit ecologische principes onzinnig. Het voedselaanbod reguleert dierpopulaties, niet andersom. Waar het om gaat is of mensen bereid zijn om eigen hinder van wilde zwijnen te ondervinden (in ruil voor het onschatbare plezier dat zij ons geven). Is er voldoende maatschappelijk draagvlak, dit is de kwestie.

Het zelfde speelt rond de Vos, de Grauwe Gans, de Smient, de Ekster, de Roek en wat al niet. Het stoort mij dat in de publieke discussie jagers en politici ermee weggelaten worden wanneer zij luchtigjes en wetenschappelijk volkomen onverantwoord een term als 'ecologisch draagvlak' laten vallen. Of 'natuurlijk evenwicht' of 'natuurlijke vijanden'. Natuurlijke vijanden, natuurlijk evenwicht en ecologisch draagvlak bestaan niet. Het zijn mystificaties. Wij weten dat. Vogelbescherming Nederland weet dat. Het Instituut voor Natuurbeschermingseducatie (IVN) weet dat. Maar wij hebben zitten slapen. In ieder geval hebben we het niet verder verteld. En het droevige gevolg is dat er weer flink op los geknald wordt, dat de drijfjacht (laat je niet misleiden tot de rustieke term 'drukjacht' want dat is jagers-eufemisme) op zwijnen weer geopend wordt, dat de Vos – de tijger van de lage landen – vogelvrij is en dat ganzen in gastvrij Nederland hun leven niet meer zeker zijn. Reeds hebben wij het idee geopperd horen worden om de geschoten ganzen niet af te voeren naar destructiebedrijven, maar via poeliers als 'biologisch gevogelte' goedkoop aan de nietsvermoedende Nederlander te slijten. Honderd jaar nadat de adellijke dames zich verdienstelijk hebben gemaakt om ons het moreel besef bij te brengen dat vogels meer zijn dan 'pestes', meer dan handelswaar, meer dan opsmuk, meer dan voedingsmiddel, gaan wij het beleven dat

Dit artikel is de tekst van een lezing die is uitgesproken door Hugh Gallacher tijdens het Symposium over de ontwikkeling van de ornithologie en de vogelbevolking in Noord-Holland in de tweede helft van de twintigste eeuw, georganiseerd door de Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland (SVN) op 10 november 2007 in Sloterdijk.

de 'Waterlandse gans' zwaar afgeprijsd en voorzien van bonuspunten bij de C1000 in de schappen ligt. Het is diep treurig. En wij gaan het meemaken dat de mensen elkaar napraten. Ganzen hebben geen natuurlijke vijanden meer in Nederland en het natuurlijk evenwicht is totaal uit balans. 'De draagkracht van het systeem kan het niet meer aan'. Met deze kletspraat laten wij vogelaars – wij vogelliefhebbers en vogelbeschermers – ons op achterstand plaatsen. Wordt strijdbaar, Vogelbescherming. Daarom zijn wij lid van je. Doe waarvoor je bent opgericht, Instituut voor Natuurbeschermingseducatie, en kom op, vogelaars. Een groen legioen van 4,5 miljoen mensen staat open voor ons verhaal. Spreek en geef de strijd niet op!

■ dr. H.P. Gallacher, Slangenburgh 301, 7423 ZN Deventer, e-mail: h.gallacher@mnh.nl.

#### LITERATUUR:

Aarden, M.N. (2007): Lage streefcijfer zwijnenstand dient vooral belangen jagerslobby, de Volkskrant, 10 november 2007.

Smit, C., J. Dekker, J. Cromrigt & D.F.J. Kuijper (2007): Draagkracht van de Veluwe Onzin, NRC-Handelsblad, november 2007.

### Vogelfestival 2008

#### 23 en 24 augustus in de Oostvaardersplassen

Voor de vijfde keer op rij wordt dit jaar het Vogelfestival georganiseerd in de Oostvaardersplassen. Vogel- en natuurliefhebbers van jong tot oud kunnen ook dit jaar hun hart weer ophalen, er is van alles te doen. Het thema van dit jaar is 'Beschermen werkt!'. Natuurgebieden vormen voor veel vogelsoorten de ruggegraat van de Nederlandse populatie. Verbindingen tussen die gebieden moeten er voor zorgen dat de populaties niet te geïsoleerd van elkaar raken, waardoor soorten dus minder onder druk komen te staan. Veel vogels profiteren van de Natura 2000-gebieden. Natura 2000 is het Europese netwerk van topnatuurgebieden. Het zijn de pareltjes van onze natuur. Er zijn vogels die nu al profiteren van zulke gebieden. In de Oostvaardersplassen zijn dat bijvoorbeeld het Baardmannetje, Roerdomp en Zeearend.

Bezoek het Vogelfestival op 23 en 24 augustus 2008 in de Oostvaardersplassen, nabij het bezoekerscentrum van Staatsbosbeheer, Kitsweg 1 (bij Knardijk) te Lelystad. De openingstijden zijn van 09.30 tot 17.00 uur, de kassa gaat om 9 uur open. Toegangsprijs: vanaf 16 jaar € 12,00; kinderen gratis; leden ontvangen € 2,00 korting! Spaar het milieu en kom met het OV. Er rijden speciale pendelbussen van en naar het NS-station Lelystad Centraal. Een retourticket kost slechts € 4,00. Honden zijn niet toegestaan op het festivalterrein.

Kijk voor meer informatie op: <http://www.vogelfestival.nl>. Op deze website kunt u van 2 juli tot 18 augustus entreekaarten bestellen. Daarmee maakt u ook kans op één van de prachtige prijzen die zijn uitgelooft.

